

УДК: 371.134

© Т. А. Яновська, 2021

orcid.org/0000-0002-7144-689X

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2021.1.227327>

ЯНОВСЬКА Тамара Анатоліївна

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Дана стаття присвячена теоретичному та практичному аналізу вивчення професійної спрямованості майбутніх педагогів. Аналізується визначення сутності поняття «спрямованість особистості». Вивчається проблема професійної спрямованості особистості та обґрунтовуються особливості професійної спрямованості майбутніх фахівців педагогічної галузі. Аналізуються основні методи дослідження особливостей професійної спрямованості майбутніх педагогів: загальної спрямованості та професійної спрямованості особистості майбутніх педагогів та їх ціннісних орієнтацій. Характеризовано вибірку, етапи дослідження та проаналізовано отримані результати вивчення особливостей професійної спрямованості майбутніх педагогічних фахівців.

Ключові слова: *спрямованість, професійна спрямованість, майбутні педагоги, спрямованість особистості, загальна й професійна спрямованість особистості, ціннісні орієнтації.*

Постановка проблеми. З наукової точки зору, спрямованість особистості є одним з важливих компонентів у її структурі. Спрямованість особистості може проявляти себе у різноманітних галузях діяльності людини, у її ставленні до оточуючого середовища, інших людей й самої себе. Також про спрямованість можна говорити як про наявний у людини стійкий інтерес до певного, окремого виду діяльності та схильність займатися нею. Мова йде про професійну спрямованість особистості, де педагогічна спрямованість є різновидом професійної спрямованості особистості, яка визначається предметно-об'єктним змістом педагогічної діяльності.

На сучасному етапі розвитку освітньої сфери відбуваються зміни її ціннісно-цільових настанов. У зв'язку з цим, високої

актуальності набуває визначення домінуючих орієнтирів та пріоритетів професійно-педагогічної підготовки педагогів, створення технологій, спрямованих на формування й розвиток їх професіоналізму. Розвиток сучасної системи освіти обумовлює необхідність підготовки педагога-професіонала, який буде здатний до вирішення дидактичних завдань, матиме можливість виступати активним суб'єктом педагогічної діяльності, враховуючи у навчально-виховному процесі орієнтацію на розвиток особистості учня. Підкреслюється, що період навчання у закладі вищої освіти є важливим етапом становлення особистості, що характеризується сензитивністю для розвитку особистості, її професійної культури, спрямованості, ціннісних орієнтацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми спрямованості особистості присвячена значна кількість досліджень. Вивчення поняття спрямованості особистості спирається на ідеї, закладені у працях вчених Б. Ананьєва, Л. Божович, Б. Ломова, С. Рубінштейна. С. Рубінштейн визначає спрямованість особистості як «динамічну тенденцію», Б. Ломов, як «системо-утворювальну якість особистості, що визначає її психологічний склад», Б. Ананьєв, як «основну життєву спрямованість». Л. Божович визначає спрямованість особистості системою домінуючих і другорядних мотивів (див. огляд: Москалець, 2011).

До розуміння поняття «професійна спрямованість» особистості вчені виділяли такі підходи. У першому з них професійна спрямованість розглядається в контексті загальної спрямованості особистості (К. Платонов, С. Рубінштейн). Другий підхід ототожнює професійну спрямованість з такими психологічними категоріями як професійні інтереси та наміри (В. Парамзін, І. Шахова). Третій підхід визначає професійну спрямованість як систему емоційно-ціннісних відносин (Л. Мітіна) (див. огляд: Фіцула, 2003).

Дослідженню проблеми професійно-педагогічної спрямованості присвячені роботи Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Мітіної, В. Семиченко. Вчені зазначають, що педагогічна спрямованість розглядається як стійко-домінуюча система мотивів, головною ознакою якої є дієва орієнтація на розвиток особистості учня (див. огляд: Гурій, 2004).

Роль та вплив цінностей та ціннісних орієнтацій на становлення особистості майбутнього педагога висвітлені у працях М. Боришевського (2012), Л. Долинської (2008), В. Семиченко (2004). Звертається увага, що ціннісні орієнтації виражають характер ставлення людини до різних аспектів навколишнього світу, посідають істотне місце у структурі особистості, відображають рівень її розвитку, здійснюють регуляцію діяльності і поведінки (Тітова, 2019; Харченко, Гончарова, 2017; Яновська, 2017).

Тим не менш, багато проблем формування і розвитку особливостей професійної спрямованості майбутніх педагогів не достатньо розкриті в умовах сьогодення. Зокрема, у психологічних дослідженнях незначна увага науковців приділена вивченню взаємозв'язку між провідним типом загальної спрямованості особистості, типом професійної спрямованості особистості й структурою ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців педагогічної галузі, тоді як психодіагностика особливостей професійної спрямованості майбутніх педагогів дуже важлива, оскільки наявність відхилень у формуванні і розвитку такої сфери може призвести до недостатнього рівня формування педагогічного мислення, яке стверджує полісуб'єкту сутність освітнього процесу, основою якого є розвиток самостійності особистості, спрямованої на професійне самовизначення та самозміни.

Постановка завдань. *Об'єктом* дослідження є спрямованість особистості. *Предметом* дослідження є професійна спрямованість майбутніх педагогів. *Метою* дослідження є визначення особливостей професійної спрямованості майбутніх педагогів.

Відповідно до мети, об'єкту і предмету дослідження визначенні такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз джерел щодо визначення особливостей професійної спрямованості майбутніх педагогів.
2. Емпірично дослідити та проаналізувати особливості професійної спрямованості майбутніх фахівців педагогічної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході проведеного емпіричного дослідження вивчалися особливості професійної спрямованості майбутніх педагогів. Вибіркою було охоплено 60 осіб (студентська молодь 19-20 років). Дослідження

проводилося на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка у вересні-жовтні 2020 року.

Відповідно до поставлених завдань дослідження для виявлення типу та особливостей загальної спрямованості майбутніх педагогів проведено методику «Тип спрямованості особистості» (за Т. Даниловою). Результати дослідження свідчать, що домінуючим серед досліджуваних респондентів є гуманістичний тип спрямованості (46,7%). Егоцентричний тип спрямованості притаманний 3,3% студентів, екзистенційна спрямованість – 26,7% студентів, прагматична спрямованість 23,3% студентів.

Домінування гуманістичного типу спрямованості (46,7%) свідчить про зацікавленість студентів у інших, оточуючих, людях, схильність ставити інтереси, потреби та цілі інших на перше місце. Взаємодія з тими людьми, кому вони прагнуть бути корисними, є для цих студентів важливою та необхідною. Почуття симпатії, поваги, співчуття та співпереживання є для них особливо цінними. У спілкуванні вони намагаються проявляти толерантність, автентичність, емпатійність. Можна припустити, що такі студенти глибоко усвідомлюють зміст, цілі та цінності майбутньої професійної діяльності та перш за все спрямовані на розвиток особистості учня та суб'єкт-суб'єкту взаємодію на основі провідних гуманістичних цінностей. Звертаючи увагу на те, що зазначені риси є достатньо важливими для становлення особистості як професіонала, домінування даного типу спрямованості серед майбутніх педагогічних фахівців є цілком закономірним.

У 26,7% студентів, що отримують педагогічну освіту, виявлено домінування екзистенційної спрямованості. Вирішення складних пізнавальних проблем є для них найбільш привабливою емоціогенною ситуацією. Потреба у внутрішній діяльності є домінуючою, що характеризується високим рівнем самоаналізу, рефлексії, прагненням до самовдосконалення та самореалізації. Зазначені риси є професійно значущими для майбутніх педагогів та сприятимуть досягненню ними значних результатів у майбутній професійній діяльності.

Прагматичний тип спрямованості (23,3%) пов'язаний з прагненням особистості до задоволення практичних потреб. Найбільш цінними компонентами діяльності таких людей виступають прагнення до мети, своєрідне емоційне захоплення у

просуванні до неї, задоволення від здобутків та досягнень на шляху до неї. Здійснення корисної та необхідної справи з докладанням максимальної кількості зусиль, захопленість роботою, якщо вона виконується за наміченим планом і приносить бажані результати є характерним для особистостей з даним типом спрямованості. Вони схильні драгуватись через наявність певних перешкод чи не успіхів, оскільки провідною для представників даної групи орієнтація на досягнення успіхів у діяльності. Для 3,3% студентів з домінуванням егоцентричної спрямованості властиве прагнення до задоволення власних потреб та інтересів, самоствердження, самосхвалення. Оточуючі розглядаються представниками даного типу тільки з позиції власної користі, їх спілкування характеризується відсутністю справжньої зацікавленості співрозмовником. Зазначені риси не співпадають з професійними вимогами до особистості педагога та свідчать про низький рівень професійної спрямованості особистості.

За допомогою методики «Професійна спрямованість педагога» (за Є. Роговим) досліджувалися типи професійно-педагогічної спрямованості особистості. Отримані результати свідчать, що у майбутніх педагогів найбільш вираженою є спрямованість типів «Педагог-Предметник» і «Педагог-Комунікатор» (по 20%). Спрямованість типу «Педагог-Організатор» характерна для 16,7% досліджуваних, а «Педагог-Інтелект» – для 13,3% респондентів. У 30% досліджуваних виявлено змішані типи професійної спрямованості. Зазначимо, що домінуючими типами професійно-педагогічної спрямованості серед досліджуваного контингенту є «Педагог-Предметник» і «Педагог-Комунікатор». Це говорить, що для представників цієї групи властиві спостережливність, раціональність, професійна компетентність, прагнення до творчості. Вони спрямовані на взаємодію з учнями за допомогою засобів предмету, що вивчається дітьми; прагнуть сформуванню у них наукову картину світу, спонукаючи їх до аналізу та обговорення різноманітних наукових проблем, участі у наукових гуртках. Для них надзвичайно важливим є процес спілкування та міжособистісна взаємодія з учнями. Вони орієнтовані на пошук точок дотику з учнями на особистісному рівні.

Наявність серед респондентів 16,7% осіб з типом спрямованості «Педагог-Організатор» вказує на достатній рівень розвитку у них лідерських якостей, активності, вимогливості, організованості. Взаємодіючи з учнями, вони прагнуть реалізовувати їх творчий потенціал, спонукати до проявів активності у суспільно корисній та позанавчальній діяльності. Тип професійно-педагогічної спрямованості «Педагог-Інтелігент» виявлено у 13,3% студентів, що вказує на їх принциповість, високий рівень інтелекту, загальної культури та моральності. У взаємодії з учнями такі педагоги орієнтовані на високоінтелектуальну просвітницьку діяльність, побудову взаємин на основі високої моралі та духовності.

Підкреслимо, що у 30% досліджуваних спостерігається домінування проміжних типів професійно-педагогічної спрямованості. Тип «Предметник-Інтелігент» домінує у 6,7% респондентів. Припустимо, що інтелігенти, спрямовані на предмет, орієнтовані у своїй діяльності на просвітництво, інтелектуальність та забезпечення високого рівня науковості у викладанні предмету. Вони проявляють вимогливість до себе та до інших, спрямовані на формування у школярів широкого кругозору та глибоких фундаментальних знань з предмету, який викладають.

Тип спрямованості «Комунікатор-Організатор» виявлений також у 6,7% досліджуваних, які орієнтовані на організацію колективної та творчої діяльності вихованців через врахування їх особистих інтересів, здібностей та властивостей, з опорою на «індивідуальний підхід» до учня. Також 6,7% досліджуваного контингенту мають спрямованість типу «Інтелігент-Організатор», для яких провідною є орієнтація на організацію високоінтелектуальної просвітницької діяльності, причому просвіта виходить за межі предмету, що викладається. Встановлено наявність спрямованості типу «Предметник-Організатор» у 6,7% досліджуваних. Такий тип спрямованості позначає орієнтацію організаторської активності педагога на засвоєння, закріплення та поглиблення знань учнів з предмету. Вони схильні організовувати діяльність школярів в межах предметних знань, даючи різноманітні додаткові завдання.

Найменш вираженою є спрямованість типу «Предметник-Комунікатор» (3,2% досліджуваних). Такий тип спрямованості позначає орієнтованість педагога на формування інтересу учнів

до предмету через використання різноманітних активних методів навчання, наведення прикладів з життя та формування власного досвіду і ставлення учнів до предмету, що вивчається.

За допомогою методики «Ціннісні орієнтації» (за М. Рокичем) було проведено дослідження пріоритетних ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів, які є одним із базових компонентів спрямованості особистості.

Аналіз отриманих результатів показав, що у досліджуваних склалася певна ієрархія цінностей, що включає загальнолюдські цінності, традиційні цінності та особисті цінності.

Оскільки дана методика спрямована на виявлення структури термінальних та інструментальних цінностей, то будемо аналізувати їх окремо. Перший крок буде присвячений аналізу структури термінальних цінностей (цінності-цілі) для чого визначимо цінності, які є для студентів пріоритетними і які ними відхиляються. На основі аналізу результатів ранжування цінностей кожним майбутнім педагогом були визначені найбільш значущі цінності (ті, що займають перші три рангові місця), а також цінності, які досліджувані вважають найменш вагомими (ті, які знаходяться на останніх трьох рангових позиціях).

Отже, спочатку проведемо аналіз термінальних цінностей орієнтації, які студенти-педагоги вважають найбільш важливими. Встановлено, що переважаюча кількість студентської молоді віддала перевагу таким термінальним цінностям як «здоров'я» (63,3%), «кохання» (43,3%), «життєва мудрість» (40%), «наявність хороших та вірних друзів» (30%), «щасливе сімейне життя» (26,7%), «активне діяльне життя» (23,3%). Менш чисельна група респондентів серед пріоритетних вибирає такі цінності як «цікава робота» і «свобода» (по 13,3%), «продуктивне життя», «творчість», «пізнання» (по 10%), «краса природи та мистецтва», «матеріально забезпечене життя», «впевненість у собі» (по 6,7%). Така цінність як «задоволення та розваги» є у студентів найменш пріоритетною (3,3%). Такі цінності як «суспільне визнання», «щастя інших», «стабільність у країні» серед пріоритетних не спостерігаються.

Отримані дані можуть бути пояснені тим, що пріоритетні термінальні цінності, обрані студентами вибірки, є також домінуючими у суспільстві та відображають вікові особливості

ціннісних орієнтацій, оскільки зазначені пріоритети є найбільш вагомими саме у юнацькому віці.

Також можна припустити, що пріоритетний вибір таких цінностей як «цікава робота», «свобода», «продуктивне життя», «творчість», «пізнання», «впевненість у собі», «матеріально забезпечене життя» пов'язаний з найближчою перспективою працевлаштування. Студенти вже не лише розуміють цілі та завдання професійної діяльності, прагнуть самостійно вирішувати професійні задачі та отримувати відповідні результати, а й розуміють недостатність власного життєвого та професійного досвіду, що може актуалізувати їх потребу бути впевненими та використовувати власний творчий потенціал.

Спостереження такої цінності як «задоволення та розваги» у пріоритеті можна пояснити юнацьким прагненням до цікавого, активного життя; схильністю оптимістично ставитись до життєвих подій, легко відволікатись від поточних проблем.

Цікавим є факт, що при ранжуванні 80% респондентів на останні місяці поставили таку цінність як «краса природи та мистецтва». На нашу думку, він може викликати занепокоєння, оскільки для майбутнього педагога важливим є рівень його екологічної свідомості та естетичного розвитку. Певною мірою це характеризує його загальну культуру, позначає його чутливість, емоційність, емпатійність, креативність мислення та творчий підхід до вирішення завдань.

Результат того, що 53,3% респондентів поставили на останні місяці цінність «задоволення та розваги» свідчить про їх спрямованість на навчальний процес, прагнення до максимально відповідального виконання діяльності.

Цінність «суспільне визнання» було визначено найменш вагомим 43,3% студентів, що може свідчити про перевагу у них прагнення до саморозвитку та досягнення результатів у житті та діяльності не заради інших, а «для себе».

В той же час, насторожує отриманий в ході дослідження факт, що вагома частина респондентів відкидає такі цінності як «щастя інших», «спокій у країні» та «продуктивне життя», що може говорити про їх егоцентричну спрямованість, потурання лише власним потребам та інтересам, невизначену життєву перспективу, нерозуміння власних життєвих та професійних завдань.

Недостатнього значення надається майбутніми педагогами і такій професійно важливій цінності як «пізнання», що може свідчити про їх небажання бути активними учасниками власного життєвого та професійного розвитку, недостатню гнучкість.

В цілому можна відмітити, що система термінальних цінностей майбутніх педагогів вирізняється недостатньою цілісністю та узгодженістю. Це спостерігається у розбіжності між пріоритетними та відторгнутими ціннісними орієнтирами. Так серед найбільш вагомих студентами обираються такі цінності як «кохання», «щасливе сімейне життя» та «наявність хороших та вірних друзів», тоді як цінність «щастя інших» ними розглядається як мало значуща. Такі цінності як «активне діяльне життя», «творчість», «цікава робота» визнаються пріоритетними при низькій значущості цінностей «пізнання» та «продуктивне життя».

Звернемо увагу, що найбільшій значущості при ранжуванні інструментальних цінностей надається «вихованості» (76,7%), «акуратності» (40%), «освіченості» (36,7%), «відповідальності» (26,7%), «життєрадісності» та «чесності» (по 23,3%), «раціоналізму» (20%). Менше серед пріоритетних обирають такі цінності як «високі запити» й «самоконтроль» (по 13,3%), «незалежність» (10%), «тверда воля» (6,7%). Найменше обираються такі цінності як «старанність», «терпимість» та «сміливість у відстоюванні своєї думки» (3,3%). Зовсім не визначаються як пріоритетні такі цінності як «широта поглядів», «ефективність у справах», «чуйність», «нетерпимість до недоліків».

Значимо, що інструментальні цінності позначають ті засоби, які людина вважає дієвими та прийнятими для досягнення поставлених цілей. Більшість респондентів схильні до досягнення поставлених цілей за рахунок «вихованості», «акуратності» та «освіченості». Вони менш схильні досягати бажаних результатів завдяки «відповідальності», «життєрадісності», «чесності» та «раціоналізму». Окремі досліджуванні готові бути «старанними», «сміливими у відстоюванні своєї думки», «терпимими». Майбутні педагоги не схильні розглядати як дієві такі засоби як «широта поглядів», «ефективність у справах», «чуйність», «нетерпимість до недоліків».

Нагадаємо, що серед найбільш вагомих термінальних цінностей (провідних цілей, яких прагне досягти особистість) респонденти назвали «здоров'я», «кохання», «життєву мудрість», «хороших та вірних друзів», «щасливе сімейне життя». Більшість зазначених цінностей свідчить про значущість міжособистісної взаємодії та спілкування для досліджуваної групи. Щоб досягти успіхів у цій площині, вони готові бути вихованими, акуратними й освіченими. Вони готові брати на себе відповідальність за сам процес досягнення цілей та за отриманий результат. В той же час, «широта поглядів» та «чуйність» не розглядаються студентами як прийнятні засоби для досягнення успіхів у міжособистісній взаємодії. Можна припустити, що студенти не достатньо глибоко розуміють або не вміють користуватися зазначеними засобами для встановлення та підтримання контакту, надання ефективного зворотного зв'язку, що є предметом подальшого детального дослідження та аналізу.

При ранжуванні 50% студентів поставили на останні місця цінність «чуйність», 43,3% – цінність «терпимість», 40% – цінність «нетерпимість до недоліків». 33,3% студентів поставили на останні рангові місця і такі цінності як «старанність», 30% – «раціоналізм». Недостатнє значення надається таким важливим для майбутніх педагогів цінностям як «сміливість у відстоюванні своїх поглядів» (23,3%), «тверда воля» та «ефективність у справах» (по 13,3%), «самоконтроль» (10%), «відповідальність» та «акуратність» (по 6,7%). Найменш відкидаються майбутніми педагогами такі цінності як «життєрадісність», «незалежність», «широта поглядів» (по 3,3%).

Виявимо припущення, що через те, що такі професійно важливі цінності як «чуйність» та «терпимість» визнаються більшістю респондентів незначущими, то вони можуть в подальшому мати ускладнення у встановленні контакту та взаємодії з учнями, з нерозумінням ставитись до них та до їх можливих проблем, спілкування може носити формальний характер.

Низька значущість серед досліджуваного контингенту таких цінностей як «старанність», «раціоналізм», «сміливість у відстоюванні своїх поглядів» свідчить про недостатньо розвинуте у респондентів бажання «брати справу у свої руки»,

планувати власну діяльність та прогнозувати її результати, а також про недостатнє усвідомлення власної відповідальності за своє життя, діяльність, взаємодію.

Як і у випадку з термінальними цінностями, у структурі інструментальних цінностей досліджуваного контингенту також існує певна неузгодженість. Так респонденти відкидають значущість цінності «нетерпимість до недоліків» і при цьому ж серед найменш вагомих зазначають такі цінності як «терпимість» та «чуйність».

Отже, порівнюючи між собою отримані результати можна простежити певну невідповідність вагомих та відкинутих цінностей серед досліджуваних.

Така різниця між термінальними та інструментальними цінностями та такими, що вважаються майбутніми педагогами найменш вагомими, виражає недостатню сформованість індивідуальної ієрархії цінностей, формальне, а не особистісне, сприйняття культурних цінностей, відсутність цілісності особистості, її спрямованості через невизначеність ціннісних пріоритетів. Наявність зазначених розбіжностей між домінуючими та найменш вагомими ціннісними орієнтаціями можна пояснити також недостатнім рівнем розвитку рефлексивних здібностей, неадекватним визначенням значущості цінності через дію механізмів стабілізації самооцінки та механізмів захисту, наявність у свідомості людини різнорідних ціннісних уявлень.

Особистість студента-майбутнього педагога характеризується тим, що професійно важливі якості та властивості в ній тільки починають проявляти себе. Їх формування є характерною ознакою розвитку професійної спрямованості у даний віковий період. Саме в умовах учбово-професійної діяльності у майбутніх педагогів виникають такі особистісні новоутворення, які є специфічними для педагогічної діяльності. У студентів формується система професійних цінностей, які, у подальшому, й будуть визначати зміст та спрямованість їх професійної діяльності та обумовлювати ступінь її ефективності.

У дослідженні цікавим було питання про взаємозв'язок між типами спрямованості особистості та структурою їх ціннісних орієнтацій. Тому, спочатку, порівнювались результати, отримані за допомогою методики «Тип спрямованості особистості» (за

Т. Даниловою) та методики «Професійна спрямованість педагога» (за С. Роговим). Вже первинний аналіз засвідчив, що існує певний зв'язок між загальним типом спрямованості та професійною спрямованістю особистості. Тип «гуманістично орієнтованих комунікаторів» виявився домінуючим для 16,7% досліджуваних, що свідчить про важливість для них міжособистісної взаємодії та спілкування з учнями на основі побудови партнерських відносин; серед пріоритетних завдань педагогічного процесу вбачають особистісний розвиток дітей. Групу «гуманістично орієнтованих організаторів» складають 13,3% респондентів, для яких властиве прагнення розвивати особистість учнів через участь у різноманітних позакласних заходах, враховуючи їх інтереси. До «гуманістично орієнтованих предметників» відносяться 13,3% студентів, що свідчить про їх орієнтованість на розвиток особистості учня засобами предмету, що викладається; у навчальному процесі намагаються враховувати потреби та інтереси дітей. 16,7% досліджуваного контингенту становить група «екзистенційно орієнтованих предметників», 10% – «екзистенційно орієнтованих інтелігентів». Для таких осіб важливим є високий інтелектуальний рівень розвитку учнів та високий науковий рівень викладання предмету. По 6,7% респондентів відноситься до типу «прагматично орієнтованих комунікаторів» й «прагматично орієнтованих організаторів». Ці типи спрямованості означають, що організаторська діяльність та спілкування таких педагогів носитиме егоїстичний характер; будь яка діяльність буде оцінюватись з позиції власного успіху чи досягнення відповідного статусу. Для підтвердження статистичної достовірності отриманих результатів був використаний коефіцієнт кореляції Спірмена. Виявлено, що статистично достовірний зв'язок існує лише для типів «гуманістично орієнтовані комунікатори» ($r_s = 0,49$, при $p \leq 0,01$) та «екзистенційно орієнтовані предметники» ($r_s = 0,575$, при $p \leq 0,01$). Отже, в такому випадку особистісний та професійний розвиток особистості майбутніх фахівців-педагогів відбувається в одному напрямку.

Наступним кроком відбулося порівняння домінуючого типу спрямованості та провідних ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів. Для цього проаналізували емпіричний матеріал та

зіставили дані про значущість цінностей для студентів з різними типами спрямованості особистості.

Оскільки статистична достовірність отриманих результатів була підтверджена лише для двох типів, то подальший аналіз даних здійснювався лише для них. Встановлено, що незалежно від домінуючого типу спрямованості, більшість досліджуваних в ході аранжування на перші місця поставили такі загальнолюдські, традиційні цінності як «здоров'я» (70%), «кохання» (60%). Також, значна кількість студентів з різним типом спрямованості на перші місця поставили такі інструментальні цінності як «вихованість» (70%), «акуратність» (60%) і «відповідальність» (20%).

Разом з тим, у дослідженні виявлена тенденція до відповідності певного типу спрямованості особистості з відкинутими термінальними та інструментальними цінностями. Так, у 30% респондентів, з «екзистенційною» спрямованістю на предмет, виявлена тенденція до вибору серед мало значущих такої термінальної цінності як «суспільне визнання» та інструментальної цінності «терпимість до поглядів інших». Це означає, що оскільки особистості з екзистенційною спрямованістю орієнтовані на внутрішню діяльність, то вони є дуже самостійними й використовують власні критерії оцінювання ефективності взаємодії й діяльності, можуть не зважати та не враховувати думку інших.

Звернемо увагу на те, що в цьому випадку можливими можуть виявитися певні ризики. Оскільки для таких респондентів здебільшого характерна спрямованість на себе (яка пов'язана з потребою у самовдосконаленні і самореалізації у педагогічній праці) та спрямованість на предметну сторону професії (зміст учбового предмету) при відсутності спрямованості на учня. У подальшому, зазначене може призвести до позапрофесійного розвитку особистості педагога чи до розвитку професійних деформацій.

Отже, ціннісна система майбутніх педагогів є ще недостатньо сформованою та не відображає повною мірою цінностей професійної діяльності, що може ускладнювати формування їх професійно-педагогічної спрямованості.

Вище було зазначено, що для групи респондентів з «екзистенційною» спрямованістю на предмет виявлена залежність між типом спрямованості особистості та

відкинутими термінальними та інструментальними цінностями. Це може бути пояснене тим, що для представників цієї групи є характерним більший рівень розвитку рефлексивних якостей, чіткої орієнтації у власних прагненнях та переконаннях. Характерний для респондентів цієї групи тип спрямованості визначає здатність до формування власної системи ціннісних орієнтацій, високу здатність до постановки цілей, які надають життю осмисленість, спрямованість та часову перспективу, сприяє виникненню відчуття емоційної насиченості, смислової наповненості та продуктивності життя, усвідомлення себе як сильної особистості, яка має свободу вибору та здатна побудувати власне життя відповідно до своєї мети. Все зазначене вони також прагнуть реалізувати й в професійній діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Спрямованість особистості є широким поняттям, яке включає домінуючі ціннісні орієнтації та установки, які виявляються в будь якій ситуації. Спрямованість є стійкою характеристикою особистості. Структури діяльності, її зміст і спрямованість визначає структура ціннісних орієнтацій, оскільки саме вона визначає свідомий вибір мети та засобів діяльності. Високий рівень професійної спрямованості є тією особливістю структури особистості, яка відображає єдність інтересів та особистості у системі професійного самовизначення. Аналіз наукової літератури свідчить, що немає єдиного визначення цього поняття, хоча професійна спрямованість найчастіше розглядається у контексті загальної спрямованості особистості.

Педагогічна спрямованість є одним з різновидів професійної спрямованості особистості, яка вирізняється предметно-об'єктним змістом професійної діяльності. Професійна педагогічна спрямованість розглядається як професійно значуща якість особистості педагога, яка обумовлює його поведінку і діяльність та позначає систему ціннісних орієнтацій педагога, що задає структуру домінуючих мотивів особистості педагога та спонукає його до утвердження у педагогічній діяльності. Ціннісні орієнтації визначаються як елементи внутрішньої структури особистості, що є основою її спрямованості на певні цінності, зокрема, педагогічні.

Результати емпіричного дослідження свідчать про те, що домінуючу кількість респондентів можна віднести до

«гуманістів». Переважаючими типами професійної спрямованості є «спрямованість на спілкування» та «спрямованість на предмет». Також була виявлена відповідність між загальним та професійним типами спрямованості особистості, однак статистична достовірність була підтверджена лише для двох типів, а саме «гуманісти, орієнтовані на спілкування» та «екзистенційно орієнтовані предметники».

В ході аналізу особливостей ціннісної структури студентів-майбутніх педагогів виявлено, що до найбільш вагомих термінальних цінностей вони відносять «здоров'я», «кохання», «життєва мудрість», «наявність хороших та вірних друзів», «щасливе сімейне життя», а найбільш вагомих інструментальних – «вихованість», «акуратність», «освіченість», «відповідальність» незалежно від типу спрямованості. Відмінності проявились лише для цінностей, що вважаються найменш значущими респондентами типу «екзистенційно орієнтований гуманіст». Серед таких інструментальних цінностей зазначені «суспільне визнання» та «терпимість».

Проведене емпіричне дослідження дозволяє говорити про те, що у більшості студентів домінує професійно-педагогічна спрямованість на предмет та спілкування, але ціннісна система деяких майбутніх фахівців педагогічної професії знаходиться ще у процесі становлення. Вона є недостатньо сформованою, не відображає повною мірою цінностей професійної діяльності. Перспективами подальших розвідок може слугувати вивчення порівняльного аналізу особливостей професійної спрямованості майбутніх педагогів творчих спеціальностей.

Список використаних джерел

- Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості : монографія. Суми : Видавничий будинок «Еллада», 2012. 608 с.
- Гурій Н. В. Основи педагогічного професіоналізму : навч. посіб. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. 155 с.
- Долинська Л. В. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2008. 124 с.
- Москалець В. П. Психологія особистості : підручник. Київ : Ліра-К, 2020. 364 с.
- Семіченко В. А. Проблеми поведінкової мотивації і діяльності людини. Київ : Міленіум, 2004. 521 с.

- Тітова Т. Є. Особливості професійної спрямованості студентів-психологів з різним рівнем саморегуляції. *Психологія і особистість*. Полтава-Київ, 2019. Вип.1(15). С.146–157.
- Фіцула М. М. Вступ до педагогічної спрямованості : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2003. 136 с.
- Харченко А. С., Гончарова Н. О. Особливості психологічного благополуччя студентів із різним типом спрямованості. *Психологія і особистість*. Полтава-Київ, 2017. Вип. 2 (12). С. 185–193.
- Яновська Т. А. Особливості розвитку психологічної готовності до професійної діяльності студентів. *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43) березень. С. 284–287.

References

- Boryshevskiy, M. Y. (2012). *Osobysti u vymirakh samosvidomosti [Personality in the dimensions of selfawareness]*. Sumy: Vydavnychi budynok "Ellada" [in Ukrainian].
- Dolynska, L. V. (2008). *Psykhohohiia tsinnisnykh oriiantatsii maibutnoho vchytelia [Psychology of value orientations of the future teacher]*. Kam'ianets-Podilskyi: FOP Sysyn O. V. [in Ukrainian].
- Fitsula, M. M. (2003). *Vstup do pedahohichnoi spriamovanosti [Introduction to pedagogical orientation]*. Ternopil: Navchalna knyha-Bohdan [in Ukrainian].
- Hurii, N. V. (2004). *Osnovy pedahohichnoho profesionalizmu [Fundamentals of pedagogical professionalism]: navch. posib.* Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Kharchenko, A. S., & Honcharova, N. O. (2017). *Osoblyvosti psykhohohichnoho blahopoluchchia studentiv iz riznym typtom spriamovanosti [Features of psychological wellbeing of students with different types of orientation]*. *Psykhohohiia i osobystist [Psychology and personality]*, 2(12), 185-193 [in Ukrainian].
- Moskalets, V. P. (2020). *Psykhohohiia osobystosti [Personality psychology]*. Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].
- Semichenko, V. A. (2004). *Problemy povedinkovoi motyvatsii i diialnosti liudyny [Problems of behavioral motivation and human activity]*. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
- Titova, T. Ye. (2019). *Osoblyvosti profesiinoi spriamovanosti studentiv-psykhohohiv z riznym rivnem samorehuliatcii [Features of professional orientation of students-psychologists with different level of selfregulation]*. *Psykhohohiia i osobystist [Psychology and personality]*, 1(15), 146-157 [in Ukrainian].
- Yanovska, T. A. (2017). *Osoblyvosti rozvytku psykhohohichnoi hotovnosti do profesiinoi diialnosti studentiv [Features of development of psychological readiness for professional activity of students]*. *Molodyi vchenyi [Young scientist]*, 3(43), 284-287 [in Ukrainian].

T. Yanovska

FEATURES OF FUTURE TEACHERS PROFESSIONAL ORIENTATION

This article is devoted to the theoretical and practical analysis of the study of professional orientation of future teachers. The definition of the essence of the concept of «personality orientation» is analyzed. Orientation is the main structural component of personality in the form of a system of motives, which determines the selectivity of attitudes and activities of the individual; the basis of personality structure, which determines its proactive behavior, which goes beyond the reaction to external stimuli.

It acts as a regulator of human behavior and activities. The problem of professional orientation of the person is studied and the peculiarities of the professional orientation of future specialists in the pedagogical field are substantiated.

Professional orientation is determined by professional needs, interests, inclinations, guidelines and values of the individual. The development of professional orientation occurs in the process of professionalization of the individual, associated with the development of consciousness and self-awareness of the individual and affects the acquisition of professional knowledge, skills and abilities.

Professional orientation is a manifestation of the general orientation of the individual in work. Professional orientation of the individual as one of the leading conditions for the success of the individual in professional activities and as a basic characteristic of the professional's personality.

Professional and pedagogical orientation of the individual is one of the main in the personality structure of the teacher, which determines the system of its leading motives, interests, values, meaning, encourages the development of professionally important qualities, reflects a certain emotional and value attitude of a person to the teaching profession, manifests itself in a lasting in her and the student, and also affects the entire life of the individual and determines the characteristics of behavior.

The main methods of research of features of professional orientation of future teachers are analyzed, meeting the requirements of standardization, validity, reliability: general orientation and professional orientation of the future teachers and their value orientations.

The sample, stages of empirical research are characterized and the obtained results of studying the peculiarities of professional orientation of future pedagogical specialists are analyzed.

Key words: *orientation, professional orientation, future teachers, personality orientation, general and professional orientation of personality, value orientations.*

Надійшла до редакції 8.02.2021 р.